

İDEOLOJİK BELLEĞİN TEŞKİLİNDE ÇEVİRİNİN ROLÜ: *GERMINAL**

Gülay GÜLER**

Öz: Toplumların şekillenmesinde belirleyici role sahip olan ideolojiler çeviri kanalıyla uluslararası bir dolaşıma girer. Bu noktada da çevirinin, toplumsal belleğin teşkilindeki rolü gündeme gelir. Özellikle Sanayi Devrimi'nin ardından Avrupa'nın sosyal, iktisadi ve fikrî yapısındaki değişim, sonraki dönemde bütün dünyanın kaderini tayin edecek bir noktaya ulaşır. Osmanlı Devleti de söz konusu değişimden payını alır ve Osmanlı'da sosyalizmin tanınmaya, tartışılmaya başlanması dış kaynaklardan yapılan okumalar ve çeviriler aracılığıyla gerçekleşir. Fransız yazar Emile Zola'nın kaleme aldığı *Germinal*, küçük bir maden kasabası olan Montsou'da, kömür ocaklarında çalışan işçilerin zorlu çalışma koşullarını, çaresizliklerini, sermayeye karşı örgütlenme çabalarını ve grev girişimlerini anlatan bir romandır. Eser, dönemin sosyal sorunlarını, madencilerin çalışma hayatlarını ve sermayeye karşı mücadelelerini ele alması ve Fransız işçi sınıfının durumuna toplumsal ve siyasal açıdan yeni bir yaklaşım getirmesi yönüyle sosyalist bir roman olarak değerlendirilir. Türk okurunun belleğinde sosyalizme yaptığı vurguyla önemli bir yere sahip olan *Germinal*'in dilimize birçok çevirisi yapılmıştır. Bunun yanı sıra çok kısa bir zaman önce, 2014'te yaşanan Soma maden faciasının ardından romanın belleklerdeki yeri tazelenir ve birçok yazar romanı köşesine taşır. Bu çalışmada, Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında işçi sınıfının sorunları temelinde teşekkül eden sosyalizmin Türk toplumunun zihninde yer etmesi sürecinde çeviri faaliyetlerinin rolüne ve *Germinal* romanının sosyalizm açısından Türk okurunun belleğinde nasıl yer ettiğine çeviri sosyolojisi bağlamında değinilecektir. Ayrıca çevirinin toplumu yönlendirmedeki rolü irdelenecek ve erek kültür üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalizm, Bellek, Çeviri, Çeviri Sosyolojisi, *Germinal*.

The Role of Translation in Forming Ideological Memory: *Germinal*

Abstract: Ideology, having fundamental role to form the nations', enters in international circulation via translation. At this point, the role of translation in forming collective memory comes into mind. The social, economical and ideological change

---

* Bu makale, 4-6 Ekim 2017 tarihinde Cumhuriyet Üniversitesi tarafından düzenlenen V. Uluslararası Batı Kültürü ve Edebiyatları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, SIVAS.

Kabul Tarihi: 14.12.2017

Yayın Tarihi: 26.12.2017

occured in Europe especially just after Industriel Revolution and reaches at a point which can totally determine the destiny of the whole World. Ottoman Empire was also effected from these changes and socialism started to be known and to be discussed in Ottoman Empire through the reading from foreign resources and translations. *Germinal* written by French author Emile Zola is a novel which illustrates the hard working conditions of mine workers in Montsou -a small mine town- their hopelessness, their effort to be become an organisation against the capital and their attempt to strike. The novel considered as a socialist novel because of its aspects which try to provide a new social, political approach to French workers' situation and the novel deals with the social problems of the period, workers' working conditions and their struggle against the capital. *Germinal* having an important role with its emphasis on socialism in Turk's memory was translated to Turkish many times. Beside this a very short time ago, after a mine disaster occured in Soma in 2014, it again came into minds and lots of authors wrote about it in newspapers. In this study, the role of translation studies during the process when socialism, which forms the basis of workers' problems after Industriel Revolution in Europe, started to take its place in Turk's mind will be examined. Also the role of the translation to direct the culture will be examined and its effects on target culture will be handled.

Keywords: Socialism, Memory, Translation, Translation Sociology, Germinal.

Giriş

Fransız yazar Emile Zola'nın kaleme aldığı *Germinal*, küçük bir maden kasabası olan Montsou'da kömür ocaklarında çalışan işçilerin zorlu çalışma koşullarını, çaresizliklerini, sermayeye karşı örgütlenme çabalarını ve grev girişimlerini anlatır. İşçi sınıfı ile burjuva sınıfı arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliği, emek-sermaye çıkmazını kısacası sosyal adaletsizliği büyük bir titizlikle betimler. *Germinal*, dönemin sosyal sorunlarını, madencilerin çalışma hayatlarını ve sermayeye karşı mücadelelerini ele alması, Fransız işçi sınıfının durumuna toplumsal ve siyasal açıdan yeni bir yaklaşım getirmesi yönüyle sosyalist bir roman olarak değerlendirilir. Ayrıca, roman kaleme alınış biçimiyle de sosyal bir roman olarak düşünülebilir. Deneysel roman yöntemiyle yazan Zola, *Germinal*'i yazmadan önce, madende çalışan işçilerin hayatını daha iyi tasvir edebilmek için bir maden kasabası olan Anzin'de gözlemler yapar, bir yandan madene inip madencilerin çalışma şartlarını gözlemlerken diğer yandan ise madencilerin hayatlarını, hastalıklarını, örf ve adetlerini araştırıp anketler yapar, elde ettiği tüm verileri ise romanın yazımında kullanır.

Bu çalışmada, Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında işçi sınıfının sorunları temelinde teşekkül eden sosyalizmin Türk toplumunun zihninde yer etmesi sürecinde çeviri faaliyetlerinin rolüne ve *Germinal* romanının sosyalizm açısından Türk okurunun belleğinde nasıl yer ettiğine çeviri sosyolojisi

bağlamında değinilecektir. Ayrıca çevirinin toplumu yönlendirmedeki rolü irdelenecek ve erek kültür üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Germinal'in kaleme alındığı XIX. yüzyıl, Fransa'da köklü değişikliklerin ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı bir yüzyıldır. Gelişen sanayi ile birlikte burjuva sınıfı git gide zenginleşirken; işçi sınıfı ise ağır iş koşulları altında gündün güne daha da yoksullaşır. Zengin ile yoksulun arasındaki uçurumun gittikçe büyümesi, işçi sınıfı için katlanılmaz bir hal alır. Sonuç olarak, bu dengesiz ekonomik sistem emek ve sermaye için kalıtsal bir kadere dönüşür. Fransız Devrimi ile birlikte çalışma şartlarının iyileşeceğini düşünen işçi sınıfı devrim sonunda da istediğini elde edemez. Var olan yoksulluk, sefalet ve adaletsizlik aynı şekilde devam eder. Roman boyunca söz konusu sosyal eşitsizlik çarpıcı örneklerle gözler önüne serilir:

“Devrim, yoksulluğu artırmaktan başka bir işe yaramamıştı, 1789'dan beri aslan payını alan burjuvazi, sömüre sömüre öyle palazlanmıştı ki, emekçilere yalayacak çanak bile bırakmamıştı. Gören varsa söylesin bakalım: Yüzyıldır olağan üstü artan zenginlik ve refahtan, işçilere doğru dürüst bir pay verilmiş miydi?” (Zola, 2010, s. 142).

Avrupa'da Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi sonrası süreç, en çok, yöneticiler ve sermaye sahipleri dışında kalan, toplumun alt katmanı olarak tabir edilen kitlede değişikliklere sebep olur. Buhar makinesi, dokuma tezgâhları ve benzeri sanayi makinelerinin icadıyla başlayan Sanayi Devrimi, söz konusu “alt katman”da proleterya (işçi sınıfı) olarak anılan bir sınıfı doğurur. Proleterya, işgücünden başka hiçbir şeye sahip olmayan topluluğu ifade eder. Bu sınıfa mensup kişiler sermaye sahiplerince ağır şartlarda çalıştırılıp emekleri sömürülen bir topluluk hâline gelir. Öyle ki saatlerce zor şartlar altında çalışmalarına rağmen aldıkları ücret en temel ihtiyaçlarını gidermeye bile yetmez, çoğu gün yiyecek ekmeğe muhtaç kalırlar. Romandaki önemli ailelerden biri olan Mahuede ailesi, kuşaklar boyu madende çalışan ve tek geçim kaynağı madenden kazandığı düşük ücretler olan bir ailedir. Ailedeki çocuklar 7-8 yaşından itibaren madene inmeye başlar ve neredeyse son nefeslerine kadar madende çalışmaya devam ederler. Kazançları karınlarını doyurmaya bile yetmez ama yine de madende çalışmak onlar için tek çaredir, hepsi bu adaletsiz yazgının bir kurbanı olmuştur:

“[...] Ama yemek dolabı tamtakırdı; ne bir ekmek dilimi, ne bir erzak kalıntısı, ne de bir sebze parçası, hiçbir şey yoktu. [...] Erkeklerle kız, madenden dönünce bir şeyler yemek isteyeceklerdi elbette. Çünkü aç açına yaşamanın yolu henüz bulunmamıştı. [...] Catherine bir gün önce telveye su eklemiş olmasına karşın, Maheude de aynı telveye yeniden sıcak su ekledi,

kahveden çok paslı bulaşık suyunu andıran bu sıvıdan üst üste iki bardak içti. Ne de olsa içini ısıtır, açlığını yatıştırırdı” (Zola, 2010, s. 86).

XIX. yüzyılın başlarından itibaren İngiltere, Almanya ve Fransa’da işçi sınıfının haklarını savunan, onların daha ferah ve eşitlikçi bir düzende yaşamasını destekleyen çeşitli fikirler gündeme gelir. Nihayetinde ise 1844 sonrasında Marks ve Engels’le birlikte bu fikirler sistemli bir hâl alır. Marks’ın fikirleri en temelde emek sahiplerinin iktidarda yer almaları gerektiğini ve refahın sıkı devlet politikalarıyla sağlanacağını, bu politikaların da tarımda, eğitimde ve vergi sisteminde yoğunlaşması gerektiğini savunan bir teoriye dönüşür. Böylece “Sosyalizm” özellikle sömürgeci, kapitalist ve işçi sınıfının sermaye tarafından ezildiği coğrafyalarda, işçi sınıfının haklarını korumak, onlara daha iyi ve eşitlikçi bir dünya inşa etmek iddiasıyla ortaya çıkar.

Avrupa’da sözünü ettiğimiz gibi bir gelişme gösteren sosyalizmin bizdeki macerası Avrupa’ya göre daha geç tarihlere rastlar. Osmanlı’da ilk sosyalist fikirler XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkar. Başlarda azınlıklar arasında yayılmaya başlayan bu fikir Tanzimat’la birlikte gazete ve dergilerde kendine yer bulur. 1866’da ilk işçi teşkilatı olan “Ameleperver Cemiyeti” kurulur. Ancak bu cemiyet sadece ekonomik amaçlı bir işçi hareketidir.

Türkiye’de I. Dünya Savaşı’nın ardından fazlaca kendini göstermeye başlayan işçi hareketleri ve sosyalist topluluklar Cumhuriyet’in ilanından sonra da çeşitli mecralarda yaşama imkânı bulur, günümüzde de partiler, dernekler, çeşitli basın yayın organları vasıtasıyla faaliyetler göstermeye devam etmektedir.

Toplumda gerçekleşen yapısal, kültürel, ideolojik değişim/dönüşümlere bakıldığında toplumların ekonomik, politik, sosyolojik veya kültürel nedenlerle zaman içerisinde değişime uğradıkları görülür. Bu değişimde çevirinin katkısı büyüktür. Uluslararası alanda gerçekleşen her türlü etkileşimde, “alışveriş”te çeviri ve çevirmen önemli bir rol oynar. Sosyalizm kavramının dilimize girmesinde ve toplumsal belleğimizde yer edinmesinde yabancı kaynakların ve çevirinin payı büyüktür. Diğer bir ifadeyle, aydınların yabancı kaynaklardan yaptığı okumalar, bazı temel kaynakların Türkçeye çevrilmesi ve bu yolla dilimize kazandırılan bazı kelime ve kavramlar aracılığıyla sosyalizm kavramı hayatımıza girmiş olur. Böylece çeviri ve çevirmenlerin toplumda köklü değişikliklerin yaşanmasına kaynaklık ettiğine tanık oluruz.

Çeviri Sosyolojisi

Çeviri çalışmalarına yeni bir yaklaşım getiren çeviri sosyolojisi, çeviri eylemini, sadece çeviri üründen ibaret olarak görmenin yeterli olmadığını; bu eylemi etraflıca anlayabilmek için çeviri sürecini bütünüyle ele almak

gerektiğini savunur. Sevinç Arı'nın *Çeviri Soyolojisi* adlı çalışmasında belirttiği gibi, "Sosyolojik yaklaşımların öncelikli arzusu çeviriyi sosyal bir uygulama, toplumsal boyutta düzenlenmiş bir eylem olarak göstermek, açıklamak ve tanımlamaktır" (Arı, 2014, s. 77), çeviri soyolojisi, araştırmalarında daha önceki kuramsal yaklaşımlarda olduğu gibi sadece metin ve çevirmenin somut çeviri eylemiyle sınırlı kalmaz; bunun yerine çeviriye daha bütünsel ve toplumsal bakabilmeyi sağlayan bir yaklaşım önerir.

Bu alanda adı en sık anılan kuramcı şüphesiz ki Fransız sosyolog ve araştırmacı Pierre Bourdieu'dür. Çeviri soyolojisinin büyük ölçüde Bourdieu kuramlarıyla geliştiğini söylemek mümkündür ve Bourdieu'nün çeviri eylemine kazandırdığı (alan, habitus ve sermaye) kavramlar sayesinde çeviri sosyal bir boyut kazanır. Böylece, çeviri sadece çeviriye katılan aktörlerin eylemi olmaktan çıkar ve sosyal bir nitelik kazanır.

"Çeviri soyolojisinin özelliği çevirinin yöntem ve pratiğini incelemektir. Yani çeviri soyolojisi, bireysel çevirmen pratiğinin ötesinde, çeviri alanındaki genel pratiğe yönelik sorunlarla ilgilenmekte ve çeviriye bu alanda yeni yaklaşımlar getirmektedir. [...] Söz konusu, çevirmen pratiğinin nasıl işlediğinden çok, çevirmenlerin ve çevirilerin toplumsal alandaki etkilerinin belirlenmesi ve yönlendirilmesidir (agy. 47).

Tüm bu düşüncelerden hareketle *Germinal* romanın Türkçeye yapılan çevirileri incelendiğinde, yapılan çevirilerde dönemin sosyal koşullarının büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Öyle ki eserin ilk çevirilerinin yapıldığı tarihler ülkemizde sosyalizmin tartışılmaya başlandığı yıllara rastlar. "Çeviriye ilişkin tartışmaların, dönemin toplumsal, siyasi koşullarından, teknolojik gelişmelerinden ve sanat alanındaki hareketliliklerinden bağımsız düşünülmeeyeceğini görüyoruz" (B. Demirel, 2014, s. 407).

Bourdieu, 30 Ekim 1989'da Fribourg Üniversitesi'nde Frankreich Zentrum'un açılışında yaptığı "Düşüncelerin Uluslararası Dolaşımının Toplumsal Koşulları" (Les conditions sociales de la circulation internationale des idées)¹ adlı konuşmasında entelektüel ithalat-ihracat, alış-veriş, metinlerin çeviri yoluyla uluslararası dolaşımından ve fikirlerin uluslararası dolaşımının sosyal koşullarından bahseder. Bu konuşmasının çeviri soyolojisine katkısı büyüktür. Bourdieu, çeviri eylemini sadece çeviri üründen ibaret olarak görmeyi yeterli olmadığını; bu eylemi etraflıca anlayabilmek için çeviri sürecini bütünüyle ele almak gerektiğini savunur, metinlerin ve düşüncelerin

¹ Bu konuşma 1990 yılında makale olarak yayımlanmıştır.

uluslararası dolaşımının ancak çeviriyle mümkün olduğunu dile getirir². Bu düşünceden hareketle, toplumlararası ve kültürlerarası bilgi ve düşünce aktarımının çeviri kanalıyla gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Düşünceler, çeviri yoluyla uluslararası dolaşıma girer bu yolla erek toplumda birtakım yeniliklere ve değişimlere yol açar. Yenilikçi bir ruha sahip olduğunu düşündüğümüz çeviri, geldiği coğrafyadan yeni düşünce akımları, yeni kavramlar, yeni edebî türler getirir, beraberinde getirdikleriyle de erek toplumda yeni bir algı, yeni bir bakış açısı yaratır. Esra Akcan'ın da belirttiği gibi: “İnsanlar ve eşyalar gibi fikirler ve kuramlar da yolculuk eder”. (Akcan, 2009, s. 41). Sosyalizm fikri de başka topraklarda doğar ve düşüncelerin uluslararası dolaşımını sağlayan çeviri sayesinde ülkemizde kendine yer edinir.

Bourdieu, konuşmasında çevrilecek eserlerin bağlamıyla birlikte taşınması gerektiğine vurgu yapar. Bağlamından kopuk aktarılan eserlerin, erek kültürde birtakım yanlış anlaşılmalara neden olacağını savunur. “Uluslararası alışveriş, yanlış anlamalar üreten bir takım yapısal faktörlere tabidir. Birinci faktör: Metinlerin bağlamlarından kopuk dolaşımı” (Bourdieu, 1990, s. 3). Uluslararası iletişimde -burada söz konusu olan çeviri yoluyla kurulan iletişim- yanlış anlaşımaların temel nedeni, çevirisi yapılan eserin kaynak kültürdeki bağlamından kopuk olarak erek kültüre aktarılmasıdır. Bu düşüncelerden hareketle, *Germinal*'in dilimize çevirisi yapılırken onun oluşturulduğu sosyal ve kültürel şartların dikkate alınması gerekliliğini vurgulamak gerekir.

Çeviri eylemi, çevrilecek eserin seçilmesiyle başlar. Bu aşamada karar verecek olan ya çevirmenin kendisidir ya da bu eylemde söz hakkı olan diğer “aktörler”dir. Yayınevleri, editörler, işverenler çeviri eyleminde belirleyici bir role sahiptir. Tüm bunların yanı sıra, çeviri metnin yalnızca metinsel-dilsel açıdan ele alınmasının yeterli olmadığını savunan çeviri sosyolojisi metni değerlendirirken “[...]çeviri ürününü biçimlendiren süreci, çeviri sürecini belirleyen dış koşulları, çeviri sürecine katılıp ürünün ortaya çıkmasında rolü olan tüm eyleyicileri inceler. Ürünü toplumsal bir olgu olarak ele alıp toplumsal boyuttaki iz düşümlerine bakarak, dış etmenlerin içi nasıl değiştir(me)diğini değerlendirir” (B. Demirel, 2014, s. 403).

Kaynak metin önce çevirmeni etkisi altına alır daha sonra ise yapılan çevirisi ile okuyucuyu etkilemeyi başarır. Böylelikle aktarılan unsur erek toplumda belirleyici bir role sahip olur ve yayılır. Tarihin yönünü belirlemede, yeni akımların, dönemlerin ortaya çıkmasında yerel yazın kadar çevirilerin de rolü olduğu unutulmamalıdır. Tüm bu düşüncelerden hareketle *Germinal*'e baktığımızda, sosyalist bir roman olarak değerlendirebileceğimiz eser çevirisiyle birlikte ülkemizde sosyalizmin doğuşuna ve gelişmesine doğrudan veya dolaylı olarak kaynaklık eder. Romanın sosyalist özellikler taşıyan

² Çevirmen adı belirtilmediği takdirde bu makaleden yapılan alıntılar tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

başkahramanı, Etienne Lantier, okuyucunun gözünde öncü bir kahraman olur. Etienne, madencilerden daha eğitilidir, işçi sınıfı ile burjuva sınıfı arasındaki uçurumun farkındadır ve bu ayrım onu işçi sınıfının lideri haline getirir. Madencilerden farklı olarak gelecek ile ilgili hayaller kurar, sosyalizmle ilgili eserler okur, düşünür ve yarı-bilgin bir hale gelir. Madencilerin toplandığı kahvehanelerde konuşur, propaganda yapar, onları sermayeye karşı direnme konusunda yüreklendirir ve onlara daha adil bir dünyanın müjdesini verir. Böylelikle, o güne kadar yaşadıklarını bir kader olarak kabullenen madenciler bu durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlar. Etienne'den hareketle, sosyalizm düşüncesinin insanlığa, işçi sınıfına neler sunabileceğini öğrenen okur benzer isteklerle Etienne'i kendine örnek alır:

“[...] Şimdiyse bir yığın soru takılıyordu kafasına. Neden insanların bir bölümü yoksul, bir bölümü zengindi? Neden yoksullar, zenginlerin ökçesi altında eziliyor, günün birinde onların yerine geçme umudu olmaksızın ömür tüketiyordu? Ve ilk aşamada, ne denli bilgisiz olduğu kafasına dank etti. O andan sonra gizli bir utançla, sinsi bir acıyla, içi içini kemirmeye başladı. Derinlemesine bir bilgisi yoktu, bu yüzden de, tutkuyla bağlandığı konulardan, insanların eşitliğinden, yeryüzü nimetlerinin hakça paylaşılmasından söz etmeyi göze alamıyordu. Yine de, bilime susamış cahillerin yöntem tanımayan oburluğuyla rastgele geniş bilgiler edinmeye koyuldu. Bu konularda kendisinden daha çok şey bilen, sosyalist hareketin içinde bulunan Pluchart'la düzenli olarak mektuplaşmaya başladı” (Zola, 2010, s. 162).

Germinal'de maden işçilerinin olumsuz çalışma ve yaşam koşullarının anlatılmasının yanı sıra bu koşulları düzeltme çabaları da anlatılır. Roman boyunca grev tek çözüm olarak görülür, işçilerin grev girişimleri, grev boyunca yaşananlar ve grev sonunda işçilerin kaderlerine yenik bir şekilde tekrar madene inmesi konu edilir. Çeviri ve çevirmen, erek toplumdaki okuru o güne kadar yabancı olduğu kavramlara yaklaştırır. “[...] çünkü çeviriler beraberinde daima bir yabancı unsur getirmektedir ve bu nedenle de söz konusu yazın çerçevesinde yenilikçi bir rol oynamaktadır. Böylece çeviri özgün bir metin türüne dönüşmektedir” (Stolze (çev. Durukan) 2013, s. 171). *Germinal*, okuyucusuna sosyalizm, kapitalizm, sınıf ayrımı, emek, sermaye ve grev gibi kavramlar sunar. Grev belleğimize yerleşen en önemli kavram olarak değerlendirilebilir. Çünkü Sanayi Devrimi'nin ülkemizde Batı'ya göre daha geç gerçekleşmesiyle birlikte işçi sınıfı, bu sınıfa yönelik kavramlar, işçi-işveren ilişkisi Türk toplumunda varlığı daha sonraki yıllarda görülür. “Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçiş sürecinde 1946 yılından itibaren işçilerin sendikalarda örgütlenmeleri artık serbest olmakla birlikte, bir iş mücadelesi aracı olarak grev 1960'lara kadar yasaktır” (Makal, 2008, s. 35). Ülkemizde

grevin yasaklı olduğu yıllarda toplum grevi ve greve değin unsurları yaptığı okumalar aracılığıyla öğrenmiştir. *Germinal*, greve ve greve dair düşüncelere önemli ölçüde yer verir:

“[...] Ama şimdi kuyunun dibindeki madenci uyanıyor, toprağın derinliklerindeki bir tohum gibi yeşeriyordu. Günün birinde, bir tarlanın ortasında bitiverdiği görülecekti! Evet evet, insanlar yetişecekti, adaleti yeniden sağlayacak olan bir işçi ordusu! Devrimden beri bütün yurttaşlar eşit değil miydi? Madem ki hep birlikte oy veriliyordu, öyleyse işçi ne diye kendisine ücret verenin kul kölesi oluyordu? ...” (Zola, 2010, s. 165).

“[...] Etienne’in ektiği tohumlar yeşeriyor, bir isyan çılgılığı halinde büyüüp serpiliyordu. Kendilerine vaat edilen altın çağın gelmesini iple çeken insanların sabırsızlığı, dört bir yanlarını saran kahrolası sefaletin ötesindeki mutluluktan pay almak isteyen insanların coşkusuydu bu. Bu haksızlık canlarına tak demişti artık; yedikleri bir lokmacık ekmeği bile çekip almak istediklerine göre, haklarını söke söke alacakları gün yaklaşıyor demekti” (agy. 182).

Bu bağlamda, ülkemizde sosyalizmin doğuşunun ve gelişiminin dış kaynaklı olduğunu, bu kaynakların da o dili bilen kişiler tarafından okunup benimsendiğini ve daha geniş kitlelere çeviri yoluyla ulaştığını söylemek mümkündür. “Çeviri metinler oluşturulduğu tarihsel, toplumsal ve kültürel şartların ürünüdür ve oluşturulduğu sosyal alanın dışında düşünülemez” (Arı, 2014, s. 223). Çeviri metinler incelenirken içinde buldukları toplumsal koşullar ve bu metinlerin toplumsal süreçler üzerindeki etkileri de hesaba katılmalıdır. Çeviri eylemini toplumun dışında düşünmemiz mümkün değildir çünkü çeviri “toplum içinde gerçekleşen, topluma sunulan ve toplum tarafından alınılan bir eylem ve süreçtir” (B. Demirel, 2014, s. 404).

İdeolojik belleğin teşkilinde genelde sanat özelde edebiyat çok önemli bir yere sahiptir. Çeşitli işitsel ve görsel yayın organlarının olmadığı/yaygın olmadığı bir dönemde en etkili propaganda aracı yazılı basın ve onu tamamlar nitelikte edebi eserlerdir. Öyle ki Sovyet Rusya sosyalizmin toplumda benimsenmesi adına Marksist temelden beslenen “sosyalist gerçekçilik” görüşünü 1934 yılında yapılan Sovyet yazarlar kurultayında ülke bütününde kesin sanat görüşü olarak kabul eder. Bu görüşe uygun olmayan hemen hiçbir kitap yaklaşık elli yıl boyunca yayımlanamaz.³ Ülkemizde de belirli dönemlerde hem yazın hem çeviri alanında bazı yasaklamalar uygulanır. Örneğin, John Steinbeck’in emek içerikli *Bitmeyen Kavga* adlı ünlü romanı Türkiye’de ilk yayımlandığında mahkeme kararıyla yasaklanarak toplatılır. Bu örnekler, gerek

³ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için Bkz. Moran 2008.

telif gerekse çeviri yazınının toplumu şekillendirmedeki rolü ve önemi konusunda bizlere ışık tutmaktadır.

Germinal'in dilimize ilk çevirisi 1941 yılında Hamdi Varoğlu tarafından *Jerminal* adıyla yapılır ve Semih Lûtfi Kitabevi'nden iki cilt halinde yayımlanır. Eserin, söz konusu tarihten itibaren günümüze kadar birçok farklı çevirmen tarafından yapılmış ve birçok farklı yayınevi tarafından basılmış çevirilerini görmek mümkündür. Bunlardan başlıcalarını saymak gerekirse:

- 1960, *Jerminal*, Çevirmen: Rıza TEMEL, Ak Kitabevi.
1963, *Germinal*, Çevirmen: Adnan CEMGİL, Şaheser Romanlar.
1968, *Germinal*, Çevirmen: Adnan CEMGİL, Güven Yayınevi.
1969, *Germinal*, Çevirmen: Hamdi VAROĞLU, Remzi Kitabevi.
1973, *Jerminal*, Çevirmen: Rıza TEMEL, Ak Kitabevi.
1984, *Germinal*, Çevirmen: Nesrin ALTINOVA, Oda Yayınları.
1989, *Germinal*, Çevirmen: Adnan CEMGİL, Engin Yayıncılık.
1990, *Germinal*, Çevirmen: Nesrin ALTINOVA, Oda Yayınları.
1993, *Germinal*, Çevirmen: Oktay İNCESU, Gözlem Yayınevi.
1998, *Germinal*, Çevirmen: Soner YILMAZ, Oda Yayınları.
1999, *Germinal*, Çevirmen: Fuat PEHLİVAN, Morpa Kültür Yayınları.
2000, *Germinal*, Çevirmen: Zeynep TÜRKER, Öteki Yayınları.
2003, *Germinal*, Çevirmen: İsmail YERGUZ, Oğlak Yayınları.
2014, *Germinal*, Çevirmen: Volkan YALÇINTOKU, Can yayınları.
2014, *Germinal*, Çevirmen: Nesrin ALTINOVA, İmge Kitabevi.
2014, *Germinal*, Çevirmen: Şerif YEŞİLBUCAK, Anonim Yayıncılık.
2014, *Germinal*, Çevirmen: Hamdi VAROĞLU, Yordam Kitap.
2016, *Germinal*, Çevirmen: İsmail YERGUZ, Kırmızı Yayınları.

Germinal dilimize yapılan çevirilerinin yanı sıra ülkemizde benzer eserlerin yazılmasında da esin kaynağı olur. Örneğin, Zonguldaklı yazar Metin Köse, Mükellefiyet Kanunu'yla Zonguldak köylerinde yaşayan 13-50 yaş arasındaki her erkeğin zorla kömür ocaklarında çalıştırılmasının hikâyesini anlattığı *Mükellefiyet* adlı romanını yazma fikrinin, Emile Zola'nın madencilerin isyanını anlattığı *Germinal* romanını okuduktan sonra yerleştiğini ifade eder. (30.05.2010. Hürriyet Pazar).

Soma Maden Kazası ve Türk Okurunun Belleğinde *Germinal*

Germinal romanın Türk okurunun belleğinde nasıl bir yer ettiğinin en çarpıcı örneği 2014 yılında yaşadığımız Soma maden faciasıdır. Zola'nın yaklaşık yüz elli yıl önce anlattıklarıyla 2014 yılında yaşanan olaylar hemen hemen aynıdır. Yaşanan olaylar okurun zihninde *Germinal*'i tekrar canlandırır ve gün yüzüne çıkarır. Birçok yazılı ve görsel basın *Germinal*'den bahseder. Bunlardan bazılarına örnek verecek olursak:

Vatan Gazetesi yazarlarından Murat Çelik, “*Germinal*'den Soma'ya” başlıklı köşe yazısında, romandan kısa bir bölüm yayımlar ve yazısını “Lise yıllarında okumuştum *Germinal*'i [...] Arkadaşlarına ağlayan bir başka madencinin kömür karası gözleri... Ve onlardan süzülen kararmış gözyaşlarını görünce geldi aklıma *Germinal*. Montsou ve Soma... Aynı” (15.05.2014, Gazetevatan) sözleriyle bitirir.

Star Gazetesi köşe yazarı Erdinç Akkoyunlu, “*Germinal*'den Soma'ya” başlıklı köşe yazısında, “Hatırımıza İlk Gelenlerden” başlığıyla *Germinal*'den bahseder. “[...]Emile Zola, *Germinal* ile birlikte sadece iyi bir roman yaratmakla kalmamış, edebiyatın dünya durdukça var olabileceğini de göstermiştir. Öyle olmasaydı, Soma'da paranın insan canının önüne geçmesinden kaynaklı bu facia ilk duyulduğu anda aklımıza Zola ve *Germinal* gelmezdi” (23.05.2014, Star Gazetesi).

Fatih Polat, “Soma'da *Germinal*'i Hatırlamak” başlıklı yazısında, romandan bahseder ve Soma'daki facia ile *Germinal* arasındaki benzerlikleri gözler önüne serer. “Ne yazık ki, *Germinal*'e konu olan gerçekliklerin yaşandığı tarihten 150 yıl sonra Soma'da da uzun yıllar yerin altında çalışmış olan maden işçileri böyle kömür tükürüyorlar. Ve bu son derece sağlıksız çalışma koşullarından kaynaklı sağlık sorunları yıllar sonra da yakalarını bırakmıyor” (28.05.2014, Evrensel.net).

Kerime Yıldız, Haber Vaktim adlı internet sitesindeki “Türkiye'nin *Germinal*'i Soma” başlıklı yazısında okuduğu *Germinal* romanından hatırladıklarını anlatır. *Germinal* ile Soma arasındaki benzer ilişkileri kaleme alır.

Sosyal medyada ve bloglarda birlikte kitap okuma etkinlikleri düzenlenir ve Soma için Emile Zola'nın *Germinal* isimli kitabını okuma çağrıları yapılır.

Milliyet Gazetesi yazarı Sina Koloğlu, “Madenci Filmi Hangi Kanaldaydı?” başlıklı yazısında *Germinal*'den şu şekilde bahseder:

Soma faciası ardından Başbakan'ın “1880'lerin İngilteresi”nden örnekler vermesi dikkatleri bir kitaba yöneltti; “*Germinal*”. Soma'da yaşananların işçiler nezdinde ifadeleri ve oradaki şartlar romanı gündeme getirdi (25.05.2014, Milliyet).

Claude Berri yönetmenliğinde 1993 yılında beyaz perdeye aktarılan *Germinal*, Soma faciasının yaşandığı hafta boyunca bazı televizyon kanallarında gösterilir.

Yordam Kitap yetkilileri o tarihlerde yaptığımız görüşmeler neticesinde, 2014 Mayıs ayında *Germinal*'in yeni baskısına hazırlandıklarını ve bu yeni basımın Soma maden faciasının yaşandığı günlere denk gelmesiyle romanın satışından elde edilecek gelirin Somalı madenci ailelerine dağıtılacağı bilgisi bizlerle paylaştı. Ayrıca, aynı bilgi medyada da paylaşıldı: Yordam Kitap'tan Hayri Erdoğan, “Soma faciası yaşandığında biz eseri matbaaya hazırlamaktaydık. Bu acı tesadüf üzerine, eseri Somalı madencilere adamaya, geliri de babasını kaybetmiş öğrenim gören madenci çocuklarına bağışlamaya karar verdik” diye açıklama yapar (27.05.2014, cnettürk.com).

Sonuç

Burada sunduğumuz örneklerden de anlaşılacağı gibi Soma maden faciası, Türk okurunun belleğinde sosyalizme yaptığı vurguyla önemli bir yere sahip olan *Germinal*'i hatırlatır ve tekrar gün yüzüne çıkarır. Sonuç olarak, dışarıda doğmuş bir ideolojinin tanınma, kavranma serüveninde çevirinin önemli bir paya sahip olduğunu ve düşüncelerin uluslararası yolculuğunun çeviri ile başladığını söylemek mümkündür. Bu çalışmada, ideolojik belleğin teşkilinde, düşünce alanında, uluslararası kültürel değişimlerde çevirinin rolü, önemi ve toplumu fikri açıdan nasıl yönlendirdiği *Germinal* romanı üzerinden örneklerle incelenmiştir. Toplumların zaman içerisindeki kültürel, sosyal ve siyasal değişimlerinde çevirinin önemli bir ölçüde etkili olduğunu gözlemledik. Çeviriye ilişkin bütün değerlendirme ve tartışmalar dönemin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısından hareketle yapılmalıdır çünkü çeviri eylemi birebir tüm bu faktörlerle yakından ilişkilidir ve toplumun düşünce yönünü tayin etmede önemli bir role sahiptir.

KAYNAKÇA

- AKCAN, E. (2009). *Çeviride Modern Olan, Şehir ve Konutta Türk-Alman İlişkileri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AKKOYUNLU, E. (2014). *Germinal*'den Soma'ya. Star Gazetesi. Erişim adresi: <http://haber.stargazete.com/cumartesi/germinalden-somaya/haber-886709/>
- ARI, S. (2014). *Çeviri Sosyolojisi*. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.
- BOURDİEU, P. (1990). “Les conditions sociales de la circulation internationale des idées”, *Cahiers d'histoire des littératures romanes* (14e année, 1-2, p.1-10).
- BOURDİEU, P. (2006). *Pratik Nedenler*. (Çev. H. Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil yayın.
- BOGENÇ DEMİREL, E. (2014). “Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılanan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi”. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- ÇELİK, M. (2014). Germinal'den Soma'ya. Gazetevatan. Erişim adresi: <http://haber.gazetevatan.com/germinalden-somaya/637596/4/yazarlar>
- MAKAL, A. (2008). "Türkiye Emek Tarihinin Bir İzdüşüm Alanı Olarak 'Edebiyat'". *Çalışma ve Toplum, Sayı: 18*, "10. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Emek Tartışmaları Özel Sayısı", Özel Sayı Editörü: Ahmet Makal, s. 15-42.
- MORAN, B. (2008). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- POLAT, F. (2014). Soma'da Germinal'i Hatırlamak. Everensel.Net. Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/yazi/71437/somada-germinali-hatirlamak/>
- RİTZER, G. ve Stepnisky J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. (Çev. I. Ertuna Howison). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- SAPIRO, G. (2008). "Normes de traduction et contraintes sociales". *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in homage to Gideon Toury*, ed. Anthony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni, Amsterdam: Benjamins Translation Library, s. 199-208.
- STOLZE, R. (2013). *Çeviri Kuramları*. (Çev. E. Durukan). İstanbul: Değişim Yayınları.
- YILDIZ, K. (2014). Türkiye'nin "Germinal"i: Soma. Habervaktim. Erişim adresi: <http://www.habervaktim.com/yazar/65085/turkiyenin-germinali-soma.html>
- KOLOĞLU, S. (2014). "Madenci" Filmi hangi Kanaldaydı? Milliyet. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/>
- Yordam Kitap, Germinal'in geliriyle Soma'daki madenci çocuklarına burs verecek. erişim adresi: <http://www.cnnturk.com/haber/kultur-sanat/kitap/yordam-kitap-germinalin-geliriyle-somadaki-madenci-cocuklarina-burs-verecek>
- ZOLA, E. (2010). *Germinal*. (Çev. N. Altınova). İstanbul: Oda Yayınları.